

ИЗЛАЗИ
четвргом и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
ИЛИ 1 КРУНА

Прегилату примају све поште
у Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ :
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ :
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИН.

УРЕДНИК : ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИН.

А М А Њ!

I

Нисам ли те световао :
„Не полази за недраго :
Не може ти бити драго —
Па да би ти Стамбол дао.“

Не рекох ли, јасемине :
„Не можеш ме прегорети,
Ни другога завоleti —
За све бутун царевине.“

Ал' памети заман твоје :
Световање не хте моје,
Но валиде,*^{*)} бездушнице,

Па сад шта си знаш ли, море?...
Шта о теби редом зборе,
Јадна моја голубице!

II

Питује ме бутун мала :
„Што си главу оборио ?
Да л' си штогод изгубио,
Ил' те драга похарала?“

Дирају ме кафадари :
„На лицу ти густа тмина
А на челу облачина —
Далеко ти назли-јари.**^{*)}“

Јес', тако ми била жива,
Назли-драга, ти си крива
Што потамне моје лице :

Што на чело облак пада...
А да будем к'о некада —
Долети ми, голубице!

23. јуна 1895.

Јелена.

*) Мајка ; **) мазна драга.

МОРЕ БЕЗ ПРИМОРЈА

НОВЕЛА ИЗ БЕОГРАДСКОГ ЖИВОТА

— Јанко М. Веселиновић —

(Свршетак)

XII

Удаде се Марија и престаше њихови састанци. Ако се где сретну, то им је све. Па и ти сусрети беху легитимни, једва да се чесгито погледају, а доста пута ни то. Он је осећао како му је нестаје, гине му из очију, што рекли наши. Оно друштво у коме се она кретала беше му непознато, те му пролазише дани а он не чу ни речце њезине.

Живот му поста досадав. Он не види ни краја томе своме јаду. Дан за даном пролазио му је пуст, празан. Доста пута рекао би сам себи :

— Ух, прна живота ! Сваког дана непам по један купон, без вредности, од свога века !

И онда потражи нешто су чим ће одгнати те прне мисли. И поче мислити о одужењу. Али ни ту не имајаше среће. Као да се и Бог и људи заклели против њега. Добричина, он је потписивао и белим и небелим ; па док је једне дугове плаћао, други су пуштали менице да се протествују, те му је с дана на дан долазила по једна забрана на плату.

Нека прна слутња обујми му душу и сваку мисао његову. И он диже руке од свега. Био је потпуно уверен да му нема помоћи.

И у сред тог јада виде да се и она сасвим окренула од њега. Сретао се са њом доста пута на улици, али сад ова не беше сама, или с Маријом, као некад, него је редовно била с неким пратиоцем с којим се тако пријатно забављала да га доста пута није ни опазила кад мимо њу прође и поздрави је.

Толико се пута канио да се објасни с њом, али сад не беше лако решити се. Некад му није много требало : отићи до Марије, дозвати је и, с неколико речи, све би било готово ; али сад беше све другачије. Сад он више није веровао у та објашњења. Чинило му се да би говорио ушима што не чују. Зато се повуче сасвим.

гледао је како она живи друкчије и како јој годи тај нови начин живота. Њу занимаху толики млади људи што лете око ње и ласкају јој:

— Ванредно изгледате!

— Ал' сте елегантни!

— Ви потпуно знате шта је укуе!

— Госпођице, у вашим је очима дубина неизмерна као у мору.

— Ох, како су вам пуне дражи те рупице на образима кад се насмешите.

А њој је годило што јој се нико није противио, што је она вазда имала право, што су њени погледи на ствари били смишљени, што се увек водило рачуна о њеном мишљењу и што је њено мишљење вазда пресуђивало. Па занесена и опијена том колином, она, с дана на дан, све више заборављаше Милорада с његовим досадним цепидлачењем, с његовом „озбиљном“ књижевношћу и његовом кисело — озбиљном мином на лицу.

Једнога дана, кад јој Марија дође у походе, упита је за Милорада. Она напући уста и ману руком.

— Шта је, зар сте прекинули?

— Он тако хоће!

Марија заврте главом.

— Шта је?

— Немаш право! Ти одгурујеш од себе човека који те воли тебе, а не твога имања ради.

Она се насмеја.

— Глупост је удавати се из љубави!

— Ко ти то каже?

— Па ето ти си се удала за човека кога ни познавала ниси!

— Али ја нисам никога волела! А ти, ти си волела па још и сад волиш! Ма колико да те он воли, опет те добро не познаје! Ти си мало дивљакиња, и према теби треба бити оштар. А он је добар и благ па је то све пустио, чувајући се да те не увреди. Него, послушај ти мене, па врати мир и спокојство оном честитом човеку.

— Ама он тражи да чекам!...

— Чекај!

— Докле? Ја, Бога ми, не могу! Нисам више девојчица него девојка што је двадесет и пет претурела, ја хоћу да се удајем!

— То је лудост! Ти њега волиш!

— Волела сам га; сад не!

— Ти њега и сад волиш, и то твоје јогунство и тврдоглавство биће и твоја пропаст!

Нису се могле споразумети. Савета се смејала сувишној бризи и озбиљности Маријиној и то од срца, без претварања.

И тако су пролазили дани. Савета је заиста почела веровати да не воли Милорада. Сасвим се равнодушно осећала и онда кад га види као и кад говори о њему. Само нешто необјашњиво осећала је, а то је као неку дужност, да се с њим растане мирно, споразумно, да не изгледа као онај што бежи. И тога ради поручи једног дана Марији да га себи позове.

Марија приста и позва га, заказавши му дан кад ће доћи.

Милорад је слутио да се то тиче састанка са Саветом па је дојурно као без душе. Био је готов све опростити и све заборавити. Застао их је, али му се на први поглед учинило да се Савета нешто изменила. Нема сад оне њене хладноће на коју га већ беше навикла, а око јој погледаше некако милосније.

После обичног поздрава, Марија оде да „спреми кафу.“ Чим Марија изиђе из собе, Савета се диже са столице. Он јој хтеде нешто рећи, али она ману руком.

— Стој!.. — рече — Стани да те последњи пут пољубим!

Па му сави руке око врата и упи своје усне у његове.

Живот, снага, некадашњи снови — све оживе. Он заборави увреде, заборави и непроспаване ноћи. Сад опет Савета беше његова.

Али се она трже и врати те седе на столицу. Он пружио обе руке за њом.

— Ходи овамо!

— Доста! Замолила сам Марију да те позове колико да те последњи пут пољубим!

— Последњи?

— Последњи! Сад нека је доста о томе!

Па окрете разговарати о стварима које нису ни њу ни њега интересовале.

Он се осећао немоћан пред њом. Није то било више девојче које је он поучавао, него жена која је оштро заповедала и којој се он безусловно покораво. Није смео речце прозорити бојећи се да је не увреди.

И тако је преседео све време слушајући је и гледајући је као луд. А она њега више није ни погледала; чак при поласку му ни руку не пружи.

После два дана среге је на улици. Жудно је поздрави, али му она не прими поздрава.

Као луд ишао је због тога неколико дана. Једнога дана за тим срете је с Витомировићем. Разговала је с овим тако срдечно како — бар тако се Милораду учинило — с њим никад није.

Од тога доба свуд је видео Витомировића уз њу; једном га смотри с њом на прозору њеном, седе и смешкају се једно на друго.

Милорад стеже срце. Више је није ни тражио.

XIII

Слутња се обистини: Савета се испроси за Витомировића. И надао се томе, и очекивао тај тренут, и опет му беше тешко кад му Милан тај глас саопшти. Једва се уздржао да гласно не јавне; збуњено се извини Милану неким послом, па побеже у свој стан, затвори се и зарони главу у јастуке.

И прошлост и будућност изиђоше му на очи: овамо они леви дани што се никад више вратити неће, а пред њим пустош, страшна пустош у којој је и свака травка спарушена. Он је осећао да више никога не може волети, та љубав беше живот његов,

и сарапивиши њу сараниће за навек љубав у срцу своме. Мислећи о будућности он је само на њу мислио; што је год у животу рачунао, рачунао је с њом. Она беше његово ја, ни једна женска не беше кадра потиснути је из његова срца; и мане њене беху врлине у очима његовим, па чак и оне речи пуне увреде, само кад су с њезиних усана, биле су њему пролетње сунце што оживљава.

Сад је све свршено. И он осети како га подузима неки бес. Зар њу да да тако олако? Па шта је он овда? Не! Он ће да се бије, да је отргне од Витомировића, изазваће га на двобој и убити као пса. И готово се сладио смрћу његовом. Машта његова већ му ствараше мртва Витомировића, крв полако лопи из отворене раче на грудима а лекар констатује: „срце је прострељено!..“

На једанпут му дође то све глупо.

„Да убијем човека? Зашто? Шта ми је скривило?“ — пролеташе му мисао кроз главу. — „Да ли је он баш хтео да наруши мој мир и моје спокојство? И... да ли се тиме и мени не враћа какав дуг? Можда сам и ја на чије место дошао? Можда је неко пре мене био у тако истој милости код ње, као што и ја бежах! Може врло лако бити да је та девојка падала и на чије друге груди пре него што је на моје пала. Није искључена могућност кад она тако лако све заборавља!“...

Скочи с постеље. Та га мисао резаше по срцу, и он осети како нешто хоће да га угуши.

— Не, није он крив! — рече гласно. — Она је свему крива!

И запламти осветом.

Сад је смишљао друге планове, сад је хтео њој да се освети. Али и нож и пушка и свако убилачко средство беше му нејако. Он је желео да јој нанесе бола од кога ће у највећим мукама умирати и умрети.

И дође му мисао да нађе Витомировића па да му све исприча, да пред њим разголити њену гадну душу, да је позове на суочење, да јој то у очи каже и да ужива у њеној скрушености и поразу..

Уживао је неколико тренутака у тој мисли, али му на једанпут поста тако гадна и одвратна да се на самог себе згрозио. Зар би он то могао учинити? Зар он није према њој био човек од првог њиховог састанка?...

— Нећу да се стидим себе! Нећу се ја никад послужити тако ниским средством! Ја хоћу да је казним и то ћу учинити! Како само то да урадим?... Ха! Чинићу оно што и она! Ако ме је волела, њу мора заболети моја равнодушност као и мене њена! Ако је то не заболи, онда ме није волела, и онда нисам ништа изгубио, јер нисам ништа ни имао!

— Ух, ала то боли!... Да трпим! Шта бих ја радио да је она умрла? — Па ево умрла је, ја ћу плакати. Бог да јој душу прости!

И бризну млаз суза, врелих суза из његових очију и он стаде оплакивати своју младост и своју љубав.

И Марију је поразио тај глас. Она је веровала све пре него да ће Савета тако неразмисљено дати своју руку човеку кога не воли. Кад је, по обичају, отишла на честитање затече је са заручником Један поглед и њеном другаричком оку беше довољно да види пропаст. Он је био миран, разговарао се са Саветом лепо и смишљено као што смишљен беше и онај осмејак на његовим усанама.

Међутим Савета беше нервозна; час је седала, час устајала и излазила у другу собу. Починјала је стотину разговора час о једном час о другом предмету.

Витомировић се није ничему досећао, али је Марија осећала неку тугу у срцу, па не могавши дуже издржати, диже се да иде. Савета јој стаде на пут.

— Куда ћеш?

— Журим кући.

— Рано је, седи!

— Имам посла — рече она праштајући се с Витомировићем.

Савета је хтеде задржати.

— Хтела сам нешто разговарати с тобом насамом.

— Онда други пут! — рече Марија.

Савета се окрете Витомировићу и рече:

— Ти ћеш извинити!

Савета је повуче у своју собу.

Кад осташе саме, Марији дође да јој све прочита.

Али се савлада па окрете нецкати:

— Није ми се тако леп пре чинио!

Савета је погледа

— Бога ми! Врло леп човек. Па како је елегантан! Што је шала—шала, али ово ти се озбиљно може честитати!

— Ама је ли то твоја збиља?!

— Збиља! Г. Виловић му није ни слуга...

— Молим те, не помињи ми Милорада!

— Право велиш! Ја га само поменух колико да се види: шта има на томе Виловићу? Али, ма нимо њега; него кажи ти мени: како г. Витомировић! О то је баш прекрасан младић! Па има и положај и име! И у свету има уважања... просто ти завидим!

Речи Маријине као стреле пробијаху срце Саветино. И ако је ова говорила смешкајући се, токорсе искрено, осећала је она сву иронију њену.

— Доста је! — рече и заплака. Не говори више! Ја сам ти најнесрећнији створ на свету!... Немој се правити луда! Ти најбоље знаш да ја овога господина не могу волети! Учинила сам лудост, разумеј, лудост што се животом плаћа! Ја не знам шта ми је било! Ја не знам како се он нађе на моме путу. И како је само радио! Све у тренутку! Нисам имала кад ни размислити а он је наваљивао: „хајде представите ме вашој мајци!“ А кад дође у кућу, он одмах, ни пет ни девет, него ме затражи од мајке!... Шта сам могла чинити! Мајки се свиђао, младић добар, васпитан, добро ради... Просто сам изгубила памет па не знам шта се од мене учини!..

Кршила је прете, изгледала је као очајник. Марија се ражали. Сав јед и горчина прође је. Она опет виде своју Савету, али несрећну, па се и сама заплака.

— Па шта сад мислиш? — упита је.

Савета јој паде око врата.

— Спасевај ме!

— Како?!

— Зовни га!.. Јест, јест, њега, Милорада!

Нека дође к теби; и ја ћу тамо доћи!... Слушај, слушај само како ми срце лупа! Види како дршћем! Молим те, Марија, сестро, обећај да ћеш га звати!

— Али...

— Не говори ништа, само обећај! Не пребацуј ми, јер ми не можеш ништа више рећи, што сама себи рекла нисам! Ти му само јави, напиши! Он је добар — доћи ће! Ја сам га већ толико пута увредила па ми је опростио!..

Марија заврте главом.

— Не слути! — дрхтала је Савета. То ми је ј-дина нада. Не разбијај је да бар поћас у њој про-живим.

— Па шта мислиш сад?

— Не питај! То ћеш знати сутра!

— Добро, зваћу га.

Кад је сутра дан отишла Марији, затече је саму. Нека ледена слутња свј јој се око срца па не умеде проговорити. Али се савлада те запита:

— Јеси га звала?

— Јесам.

— Па?...

Марија се маши џепа, извади писмо те јој га предаде. Она баци грозничав поглед на њ па дркну и седе.

Писмо је гласило:

Поштована Госпођо,

Хвала Вам. Нико ме на свету није толико обавезао као Ви, и Бог ми је сведок да нема те жеље коју Вам не бих испунио. Па опет, ето, не могу се одазвати Вашем позиву. Да се то тиче Вас саме, ја бих се бољан из постеље дигао; али то се тиче једнога створења које не заслужује. Најзад, шта хоће та госпођица? Какви ли јој још прохтеви неће доћи. Пишете, да би желела да ме види, као да сам ја само зато на свету да ме она виђа кад хоће и презире кад јој воља дође. Опростите, али ви сами видите да је то немогућно, јер је недостојно једног човека да буде и *шаква ствар*.

Молим Вас, будите тако добри, те јој у моје име изјавите да је ја разрешавам од њене речи, да ми је жао али се не љутим, чак јој честитам и жељим сваку срећу.

Још једном хвала Вам на свему и молим Вас да примите уверење о мом поштовању и оданости.

20 — VIII — 1893 год.

Милорад Виловић.

Београд.

Нису речи проговориле. Савета се диже, али је страшно изгледала. Оне лепе црне очи беху помућене.

— Куда ћеш?

— Кући.

— Прибери се.

— На што? Свеједно... Збогом!

Па се упути вратима.

XIV.

Од тога дана Савета више не имађаше срца, јер нити га чу ни осети. Чинило јој се да је у некој просторији без краја, у неком ваздушастом простору по коме је летела а не ходила. Нека чудна равнодушност беше овладала њоме. Што су год хтели чинила је. Ишла је с мајком и Витомировићем те бирала намештај, па је пристајала на све што би они одабрали. Није се бринула ни о томе како ће се распоредити тај намештај у новоме стану који је одређен у једној кући њиној. На све је одговарала пристанком.

— Је л' да је ово лепо?

— Јесте.

— Хоћемо ли ову слику овде?

— Можемо.

— Је ли да ти је будоар царски намештен?

— Да.

Сви су били с њом задовољни. Мајка јој беше баш радосна.

У том стиже и свадбени дан.

Све јутро она беше мирна. Облачила се, чељљала и китила сасвим као што треба. Нека равнодушност овладала њоме, као да јој то не беше пресудни дан у њеном животу. И кад јој дође девер, и кад је узе под руку и поведе колима — исти израз на лицу. Поздрављала се са свима мирно, хладно. Пролазила је улицама а није видела никога, онај силни свет изгледао јој је као мравињак.

Тек кад у цркву уђе, кад је запању мирис измирне, кад смотри венчане венце на столу — обузе је лака дрхтавица. Дах јој застаде кад јој црквењак приђе и рече: „изволте“; једва се прибрала...

И гледаше Витомировића крај себе. Како је мртво изгледало оно суво лице и како хладно гледаху оне његове мутне, црне очи! Осети страшну одвратност према њему.

Двери се отворише. Свештеник у златотканици стојаше пред њима, очита молитву, даде им свеће и метну прстење на руке. Кад се прстен дотаче њене руке, њој сину кроз главу:

„Оков!“

Неки страх и неодлучност обузе је. Корачала је уз песму „Слава тебје, Боже наш, слава тебје!“ до насред цркве и ту застала не видећи никога до оне мумије крај себе, и не чујући ништа док свештеник њено име не изговори.

— Савета, имаш ли драгу и истиниту вољу поћи за овог младића што га крај себе видиш?

Хтеде рећи: немам, али је опет обузе неодлучност и у том колебању свештеник понови питање.

— Имам.

— Да те није ко натерао?

— Није.

— Својом драгом вољом?

— Да.

И сад осети једну врелу руку у својој. Мало што није дрекнула. Више није знала ништа: све јој се ујединило пред очима и више није разликовала личност од личности....

* * *

Свршено је све. Већ су дошли у стан у пратњи кума, девера и старојка. Она се повуче у своје одаје, у своју невестинску собу.

Како ли беше дивна та одаја! Вешта рука је све удесила за уживање и драж: и они бели застори на постељама, и она руменкаста светлост, што падаше озго на отворено плаве тапете, и онај миомир што се разастираше свуда и испуњаваше одају пролетњим дахом.

Али лепој невести то беше гробница. Ушавши унутра, она се, онако обучена, баца на диван. И на очи јој изиђе све као у панорами, све што је имала и изгубила. Бледа слика човека, кога је свом душом волела, стојаше пред њом и погледом цуним прекора гледаше је, а тај поглед као да јој говорио:

— Шта си учинила? Шта ти је то требало? Унесрећила си и мене и себе! Никад, никад више, ни у вечности нећемо се наћи!

А она склопила руке на моли ту драгу слику да је не оставља....

На једанпут осети неку руку на своме рамену. Диже главу и претрну. Над њом стојаше — муж.

— Шта је, голубице, — рече јој. Што се плашиш?

И помилова је по бледим образима. Она врисну.

— Но, но, шта је?

— Оставите ме!

— Шта!?

— Молим вас, оставите ме! Идите! Као Бога вас молим, идите!

— Хе, хе, чедо моје, сад се не иде! И куда бих? Ја сам сад у својој кући и код своје женице! Него, стегнута си тако, брате! Де да ти помогнем да се свучеш. То ми је онако и неко задовољство!

Па јој приђе и поче откопчавати струк. Она га хтеде погледом задржати и погледи им се сусреташе. Његово лице, нешто од вина, нешто од узбуђења, беше црвено; из оног црног ока, што је јутрос у цркви онако безизразно гледало, зијаше сад нека страст гадна, грозна, прождрљива; беона му на очима закравила.

Она се згрози. Напреже сву снагу, одупре рукама у груди његове и гурну га те покрте.

— Натраг, господине!

— Охо! То би јуначки! А је ли? Од куд сам ја теби господин? Зар ја нисам твој муж? Муж сам ја, душо, муж! А да ти докажем, ево ћу пољубити га наућена усташца! Чекај само!

Па јој приђе. Ухвати јој обе руке једном руком а другу сави око њена стаса и повуче је себи...

Она осети неки врео дах, дах вина помешана с дуваном; затим једне вреле усне што тражаху њене.... Памет је остави, смрче јој се, у грудма је нешто стеже, дах јој се устави, нешто је загуши као да ју је неко за грло стегао и — она се стропшта као мртва на под.

Дуго је боловала и једва се придигла. Ово што живи не може се назвати животом. Лекари су јој прописали оваку дијету:

— Не смете се смејати, не смете се радовати, не смете се љутити, јер патите од срца. Један тренутак узбуђења па све — свршили!

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

СТАНИША МАРКОВИЋ-МЛАТИШУМА

обор капетан

— Миленко М. Вукићевић —

(Свршетак)

Ово бегство патријархово, и одступање немачке војске убунило је највећи део српскога народа, те нагне бежати према Сави и Дунаву. Турци су их гонили, те је том приликом силан свет изгинуо. Раванички летопис о томе вели: „У овом рату патријарх Арсеније IV, пећики, даде се бегству и с њиме народ многи и иноци многи, и владика нишки Ђорђе Поповић; од овога предела, од Пећи и Новог Пазара, и од Косова, и сва Србија даде се у бегство уз Дунав за Немцима. Тада многи народ хришћански Турци заробише и у плен одведоше; тада беше скрб и жалост велика и приде патријарх с народом у Београд*“.

За све ово време још се бавила немачка војска у Нишу, и тек је оставила Ниш 9. октобра 1737. Исто тако и Станиша Марковић повукао се уз немачку војску кад је ова почела одступати од Нов. Пазара. За њима је ишло много света. Међу тим октобра месеца прикупи се до 3.000 Турака у Новом Пазару. Стану пленити, палити и робити са обе стране западне Мораве. Тада Станиша Марковић скупиле 600 својих војника, удари на ове Турке, стигне их близу Нов. Пазара. Од њих убије 96 људи, 60 рани, а 150 заробљених Хришћана поврати.**)

У овоме већ је настала и зима 1737. — 1738. године. Обе војске провеле су зиму у својим зимским становима. За све то време војске су се спремале, да, чим настане пролеће, отпочну даље војевати. Кад наступи месец мај 1738. године вој-

*) Гласник Срп. Учен. Друш. књ. XX. стр. 13. само је овде под годином 1738, а није под 1737. год.

**) Рајић, издање од 1823. књ. IV. стр. 205.

ске се почеше кретати у масама, а непријатељства и с једне и с друге стране отпочеше.

За све време рата 1738. године, где је био Станиша, где је он учествовао у рату, не знам. Тек месеца новембра бечке новине: Wienerisches Diarium (у броју 100. стр. 1103.) јављају да је Станиша са једним одељењем војске послан у околину Брзе Паланке да нападне неке Турке и арамије, који су тамошњи крај пљачкали и палили. Ноћу између 28. и 29. новембра, снег беше јако нападао, те Станиша враћајући се натраг за Београд, удари на неке од арамија, зароби двојицу Турака и једног знатнијег харамбашу арамишког. Осим тога на самом месту судара погинуло је три Турчина и један арамија. Са овима заробљеним Станиша је стигао у Београд 29. новембра. Немци реше да она два заробљена Турчина поклоне капетану Станиши, а харамбашу да обесе у недељу, која прва дође.*) Сукоб овај између Станише и горе поменутих Турака био је близу села Гроцке (данас варошица). Ови Турци или арамије пошли су били да запаље Гроцку и летњиковац тада већ преминулог херцога виртембершког Александра. Шта је Станиша радио у децембру месецу 1738. године, опет се не зна. Подаци о њем говоре тек о ономе шта је он радио идуће 1739. године.

Док се немачка војска крајем 1738. и почетком 1739. одмарала по својим зимовницима, дотле је српска народна војска непрестано узнемиривала Турке. Српску народну војску предводише Срби капетани и обор-капетани. Само према ужичком крају било је 15.000 момака. У јануару 1739. год. у Ужицама беше капетан *Ђурчић*. Он је у току јануара отишао пут Раче, растерао турске страже и заробио око 150 турских војника.

Међу тим почетком јануара ове, 1739. год. Станиша беше у Београду. Као обор-капетан народне војске (Ober-capitain Stanissa über die Servische National-Militz) доби заповест првих дана месеца јануара да оде Јагодини истерати пашу одатле и да спали мост на Морави. Поред одреда српске народне војске и граничара даде му фелдмаршал, гроф Валис, још 100 хусара и 70 немачких коњаника. Али за то сазна паша јагодински раније, те се осигура и појача трупе. Кад за то сазна Станиша, он се крене према Руднику, нападне на тамошњи турски гарнизон, нагна га да му се преда. Кад му се Турци предаду, он их пусти да могу слободно отићи, а град поруши и попали.**)

Друге половине месеца јануара 1739. године побуне се неколико села Влаха у планинама недалеко од Темишвара. Ова побуна није била самоникла, није потекла од воље самих Влаха. Турци

беху заузели Ршаву и посели саграђен пут у бреговима, којим је текао промет између Фрдеља и Дунава. Они нагнају доста велики број Влаха да пристане уз њих. Даду им још и источњачко одело, да их испочетка не би познали. На тај начин сви Власи беху више пљачкаши него бунтовници.

Тесаровци мораше предузети ма шта противу ових побуњених влаха. Посао око угушивања побуњених Влаха Немци поверише Србима, који познаваху земљу и који су неустрашиви. Из Београда послаше Станишу Марковића са Јованом Ђуришићем и великом четом 28. јануара. Станиша како оде нападе без икаква милосрђа на побуњене Влахе, многе исече и 50 села попали и са земљом срани. Оно народа што остаде побеже у шуме и планине. Фебруара 4. год 1739. наиђе Станиша на једну чету побуњених Влаха од 250 људи близу *Јасенове*. Нападне на њих. Многе побије у самом боју, а многе живе похвата, између других и њихног старешину Јакова. Кад угуши буну остави од влашких села згаришта и рушевине врати се натраг у Београд 10. фебруара. Собом дотера 4000 грла марве и све то јевтино продаде градској опсади у Београду. Осим тога беше повео собом и 17 виђенијих влашких зликоваца. Ови се уз пут почеше олупирати те Станиша нареди да се сви исеку**)

Није прошло ни шест дана по доласку Станишином у Београд а војена власт немачка у Београду баци га у тамницу на захтев генерала *Најберга* команданта темишварског Баната, што је к'о бајаги починио велика насиља у свом походу на побуњене Влахе, убијајући чак и верне поданике цару, и што им је пленио стоку и имање.**)

Војене власти, бацивши Станишу у тамницу, испитивале су дела по којима је био оптужен, али се нису могла доказати, те Станиша не само што је ослобођен тамнице но му је дат један одред српске војске и послан Пожаревцу у извидницу. Пошто је извршио поверени му посао вратио се 3. марта у Београд. Чим се вратио у Београд дочека га генерал — фелдмаршал — летенант барон *Гелдинг* (Golding) те, по заповести генерала фелдмаршала грофа *Валиса*, команданта ове краљевине (Србије), одликује за то што се ове зиме у многим приликама добро показао. Одликовао га је тиме, што му је пред целим официрским кором београдског гарнизона обесио о врат златан ланац за заслуге***).

Победа, коју одржа Станиша Марковић над побуњеним Власима беше једина тековина немачка

*) Die freiwilligen Theilnahme стр. 268—269.

**) Jbid. стр. 269.

***) Тако јавља београдски дописник бечких новина Wienerisches Diarium бр. 22. од 18. марта 1739. год. стр. 235 (види Die freiwillige Theilnahme der Serben und Kroaten стр. 269.)

*) Гледај: Die freiwillige Theilnahme der Serben und Kroaten. Wien 1854. стр. 267.

**) Die freiwillige Theilnahme der Serben und Kroaten стр. 267—268.

у овом рату. Били ма какви узроци тек ћесарска војска не могла да одоли Турцима, а особито после пораза код Гроцке од 22. јула 1739. где је немачка војска јако потучена. Немачка беше принуђена на мир, који се уговори у Београду, те је познат под именом *Београдскога мира* од 1. септембра 1739 год. Цар је овај мир потписао 2. октобра 1739. год. По овом миру Аустрија изгуби све земље с десне стране Саве и Дунава, а задржа само тамишки Банат, коме источна граница беше *Трна*. Аустрија мораде срушити зидине око Мехадје, Нове Паланке, Ковина и Панчева.*)

Кад је предат Београд Турцима, онда и патријарх Арсеније IV. пређе из Београда у Карловце а са њиме Станиша Марковић-Млатишума**)

Станиша Марковић-Млатишума, као што се види, био је редак јунак, али само јунак који је у оним приликама мало помагао своје народу, а много више служио Немцу. Служио му је верно и са заносом, као и многи други његови сународници, али српски народ од тога не само не виде никакве користи, но штете, јер одмах после овога рата настаје читав низ гоњења, која претрпе српски народ у Аустрији од сваке руке.

БАБО ДА ПОГРЕБАВАМО МРТВЕ

(Peter Rosegger)

Да ли то већ знате? Свога века још нисам видео мртва милионара. А нисам видео ни мртва просјака. Сви мртви, што сам их ја видео, били су само људи. Па нисам могао да код људи и људи схватим разлику у погребним свечаностима. Добро разумем, да тело онога, који је био просјак, буде скромно и просто положено у земљу; али не могу да разумем зашто да се тело онога, коме је срећа поклањала и милијуне, обичава обешчашћавати парадом детињаста сјаја и светске сујете. Просто рећи, пред мајестатом смрти смешна изгледа свака велелепота, која вреди само у земаљским данима. Дакако, управо смешна. Када је овај живот био лакрдија, овај свет био лудница, што се не би та ствар завршила шареним будалинским огртачима!

Само када би и смрт знала за шалу!

Никада ми није пошло за руком, да по свом увиђању изменим нарави у животу, можда ћу моћи нарави у смрти по својој вољи преокренути. Бар за себе. Ни на који начин не бих желео да се лишим задовољства, да за погребну свечаност своје драге личности склопим програм.

Човек у животу има другова, умирати мора сам. Са нестајањем чула обузимају га мало по мало самоће смрти; ништа не помаже, што га добри људи држе за руку, што му бришу са чела зној, што га зову по имену.

*) Пико; Срби у Угарској, у преводу др. Стевана Павловића I. 126.

**) Vaniček Fr. Specialgeschichte der Militärgrenze. Vien 1875. Band II 475—476. Ово је дело забранила аустриска власт у своје време.

Јадно тело лежи на самртној постели. Јадно тело, поставши уједанпут од човека ствар предата је самовољи, безобзирној руци, безобразном оку странчевом. — Ма не дирајте тело! Умијте лице, ишчешљајте косу, јер је дошао велики празник. Можда испуштена душа још који часак лебди око постеле, пре но што полети даље кроз вечност, па посматра прилику, у којој је становала и боравила, и уживала и страдала. У много — га је првих часова смрти лице лепше но што је у животу било; можда зато што се на њему огледа душа која га с поља сматра.

Нека тело стоји још три дана на вилику, да онима који су га навикли у милошти и попуштању, не падне уједанпут тежак нестанак. Нека још једном сазнаду, да су га љубили, а који га нису љубили, нека читају у спаваћиву лицу, да је и тако добро.

У осталом, мртвац нема ништа више да каже. Па ипак са онај дан-два, докле почива на одру, дејствује он живље на срца, него ли што је целога свога живота укупно дејствовао, и његово мраморно ћутање придикује околостојећима силом јачом од грома: љуби, докле можеш да љубиш! — А сам одар и гроб није својина мртвачева, он у опште нема више својине — то је имање живих. Нека га дакле приреде по својој вољи, и што ова воља носи на себи личнији карактер, што је слободнија од обичаја и навике, тим боље.

Ако тело наместите у соби мрачној, намештеној као каква капела, ако запалите кандило и чело главе две свеће и ако самртнику најпосле дате прост крст у руку, онда сте можда одговорили његову односу ка вери. Та у опште могло би се умирање узети, као неки верски чин, као жртвовање себе самога превечноме. — Она на приружа и пет пупољака; лако је погодити, ко то треба да ускине и тамо их положи. Меће ли се још какво цвеће нека је живо, а не мртво. Шта ће мртвацу мртво цвеће? Земља хоће живо да негује.

Али жестоко желим једно. Нећу сандук од метала,¹⁾ нећу гробницу. Нећу тамнице, које ме од живота растављају, од живота свеже, плодне земље, која има права на мене, као и ја на њу; та нас двоје хоћемо још много да радимо, хоћемо будући свет још да изненадимо оним, што можемо, земља и ја, воља! Дакле сандук од јеловине, ако је можно непремазан, јер боја „одржава“, то јест у овом случају, она дуго мртво држи што је мртво. А ја то нећу; ја хоћу што је можно скорије да опет почињем. Најлепше би било, када би се тело само увило у платно и тако предало земљи. — Спаљивати! Мени је милије природно уништење од вештачкога.

Што се тиче погребанања, ту нисам скроман. Нећу да ме вуку животиње, него нека ме носе људи. На две мотке од носила, које носе људи. Венци нипошто. Када се тако оно зеленило и шарене траке товаром вуку у колима за мртвачким сандуком, то ми се никада није допадало. Ова и друга парада, то детињасто кокетовање са сујетом и светским сјајем тако ни мало не престаје уз величје смрти. Првобитно сваки обичај има свој смисао али када се испрси, када постане без мисли, без такта

1) Осим ако је потребан за превоз, а после овога даље с њим!

и када износи свакојаке смешне ситнице и беспослице, онда га треба поткресати. Зацело је истина, да човек, када хоће да изнесе своју најунутрашњију унутрашњост и оно што му је најсветије, он се маша цвета — цветак невести, цветак покојнику. Али множина венаца зове се грање, а множица цвећа зове се сено. Али мртвацу хоће да одаду почаст. Лепо. Зар чашћењем мртваца не би се могли гладни нахранити, озебли заоденути? Ја сам виђао погребе, где би венци изнели мало грађанско имање. Докле год има људи, који без своје кривице гладују и своје мршаве руке пружају, да им помогнемо, неча смисла, да своју љубав према мртвима у главном окрећемо на корист баштованима и посредницима. Оној сиротињи, чије вредне руке можда венце мртвачке вију, долази од скупе им цене тек мали део. Дакле куповање венаца није милостиња, то је трговина, као када купујемо чизме.

Ово велим свима онима, који — често и против воље — мисле да им ваља држати се усвојенога обичаја и неупутности. Али што срце од своје воље хоће да учини, што милошта чини, да би себе задовољила — да не да Бог, да ја томе замерам! Када на којем мртвачком венцу дркти крвава капљица, он је тада свет. Али овакве капљице дркте пре на скромним венчићима, него ли на оним неагрпним парадним венцима, који су зацело увек украшени именима приложника, како ће сав свет видети, ко не жали трошка у својој жалости.

Мрзим венце, јер љубим венац. У маси угушује се символ. Немамо пред собом знамење милоште, поштовања, него је ту збирка венаца, изложба разних венаца, кита и трака. Један венац на сандуку бирао би, многи венци остављају човека равнодушна, ако му не буде непријатна осећања. — Човеку венац од цвећа, уметнику лаворов венац, јуначком патнику палмина грана! Ова три венца на сандуку приложена од позватих, достојан су дар, дирљив украс, којима значење ја већма ценим, него ли што може да се цени у ово време злоупотребе са венцима.

И сада последња станица: гроб. Ја се никад не гробим од голе земље, али разумем, када су стране од гроба покривене зеленим грањем, а по дну када је присут цвећем. Јер оно спуштање сандука са милим телом страшно боли оне, који су иза самртника остали.

Дубок свој гроб, из кога после неколико година неће кости вадити, где могу да почивају и по природном току да пређу у нов живот — и то је циљ, „који можемо што топлије желети.“

А хумка ће да буде башта. Јер ту тек почиње царство и велелепота венца и цвећа. Живога венца, живога цвећа. Од вајкада прати ме мисао, да нам наши мртваци у цвету опет горе долазе. — Онамо у углу стоји још смет увелих, помодних венаца, које нико не уклања, ако и нагрђује гробље. А у млађану животу стоје ружице на гробу и пролазност нам збори благо, са пуно обзира, тако рећи кроз цвеће.

Једно на друго: не везујте за погребавање човечија живота суаише параде и сјаја. У простоти је достојанство — погребавање човека повод је за дубоку смерност, па на дан нашега сачетавања са природом најлепши је

и најприкладнији накит онај, који нам природа сама пружа у свеме ћутању, у своме сијању, у својем живом слатком, ретком цвећу.

XX

ЧИТАОЦИМА

Прошли, 23 број „Звезде“ узаптила је полиција; чим се ослободи, ми ћемо га разаслати читаоцима.

Јављамо нашим читаоцима још и ово: Овај број „Звезде“ је последњи што овако излази. Мислили смо и смислили: да је боље и згодније, и нама и читаоцима, да им место осам бројева месечно дамо од 1. априла једну књигу од 8 штампаних табака, што износи једно исто.

„Звезда“ ће се уређивати у истом правцу у коме је и до сада; сарадници су исти, а и цена је иста.

Претплатнике и поверенике наше молимо да се пожуре са шиљањем дужне претплате, како бисмо и ми могли наше дугове измирити. Свакога ко не плати предаћемо јавности, и обележићемо и жигосати те нове мајсторе, које није стид ни од јадне и сиромашне српске књиге закинути.

Што се нове претплате тиче, молимо да нам се напред полаже, јер вересије нећемо да водимо. Један динар месечно није ништа много, али кад нама стотина претплатника не плати, онда значи да ми стотину динара морамо узајмити да штампу исплатимо. „Звезда“ излази, према свима њеним материјалним незгодама, уредно већ годину и по дана, а то је довољно доказа од редакције, да је она решена на све жртве.

Само онај који је већ платио, или онај који плати у напред, сматраће се за претплатника.

Администрација „Звезде“